

ЛЕБЕДЄВ Ігор Васильович

*доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри туристичного та готельно-ресторанного бізнесу,
Одеський національний економічний університет,
e-mail: lebedev.ihor@gmail.com, ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0405-639X>*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТУРИЗМУ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

*Лебедєв І. В. Державне регулювання туризму в країнах Європейського Союзу // Державне регулювання сфери туризму України в контексті процесів євроінтеграції / За заг. ред. В. Г. Герасименко, О. Л. Михайлюк. — К.: ФОП Гуляєва В. М., 2019. — 332 с. С.52-64
https://scholar.google.com/citations?view_op=list_works&hl=ru&user=VPazFLMAAAAJ#d=gs_md_cit*

1. Макроекономічне регулювання туризму в країнах ЄС

Досвід макроекономічного регулювання туризму в Європейському Союзі являє значний інтерес, обумовлений тим, що Європа є одним з глобальних центрів і лідерів світового туризму: п'ять з десяти країн, що найчастіше відвідуються, є членами ЄС. Територія Європейського Союзу характеризується великим розмаїттям природних і антропогенних ресурсів, високою якістю туристичних послуг, значною кількістю унікальних пам'яток історії і культури, розвиненою інфраструктурою, стабільним платоспроможним попитом на туристичні послуги. Тому ЄС є найбільшим сегментом світового ринку туристичних послуг, а його туристична індустрія стала одним з ключових секторів європейської економіки.

Індустрія туризму в ЄС безпосередньо складає понад 5% ВВП. Приблизно 1,8 мільйонів туристичних підприємств працевлаштовують близько 9,7 млн. осіб (5,2% загальної кількості робочих місць). Важливість туризму в економіці ЄС, ймовірно, продовжуватиме зростати, і у найближчі роки очікується річне зростання туристичного попиту більш ніж на 3% [1].

Європейське співтовариство з самого початку свого існування приділяє значну увагу макроекономічному регулюванню туризму. В Угоді про функціонування Європейських співтовариств (Рим, 25.03.1957 р.) зазначено, що «Співтовариство буде виконувати дії з підтримки, координації або доповнення дій держав-членів у сфері туризму (ст.6), сприяти формуванню сприятливого середовища для розвитку підприємств цього сектора, співпраці держав-членів шляхом обміну передовим досвідом» (ст. 195) [2].

Чинниками, що визначають характерні особливості туристичної політики ЄС, є політична стабільність, верховенство права, розвинене громадянське суспільство, ефективна соціально-орієнтована економіка, високий рівень життя населення, турбота про охорону культурної спадщини і навколишнього середовища.

ЄС проводить активну політику з макроекономічного регулювання туризму шляхом розробки рекомендацій, які не мають прямої юридичної сили і не втручаються в національну політику країн-учасниць, надаючи їм повну свободу дій у процесі створення і просування своїх національних туристичних продуктів.

Імпульсом для гармонізації законодавства у сфері макроекономічного регулювання туризму в країнах ЄС стала прийнята у 1990 р. Директива Ради Європейських Співтовариств № 90/314 / ЄЕС «Про комплексний туризм, комплексний відпочинок і комплексні тури», на основі якої були розроблені обов'язкові вимоги до туристичних продуктів, змісту інформації, що має надаватися туристам, визначені поняття «пакетний тур», «організатор», «продавець» тощо. Були встановлені загальні вимоги до фінансового забезпечення туристських організацій, що стали основою для створення ефективно діючої системи фінансового захисту прав і законних інтересів туристів.

У подальшому політика ЄС з макроекономічного регулювання туризму зазнала чимало доповнень і пояснень у низці нормативних актів, найважливішими з яких є:

- Шенгенські угоди Європейського союзу про скасування паспортного та митного контролю [3];
- Комюніке Європейської комісії «Порядок денний з питань стійкого та конкурентоспроможного європейського туризму» [4] та інші [5].

У документах, що публікувалися керівними органами ЄС, неодноразово вказувалося, що мета макроекономічного регулювання туризму - підтримувати Європу як найпопулярніше туристичне місце світу, сприяючи конкурентоспроможності, диверсифікації та якості послуг, інноваціям та стійкому розвитку, особливо стосовно малих та середніх підприємств, підсилювати взаємозв'язок туризму з іншими пріоритетними сферами соціального, економічного і культурного розвитку [6].

Стратегія розвитку туристичної індустрії ЄС спрямована на отримання не лише економічних, але й соціальних результатів: підвищення рівня та якості життя населення, захист природного середовища, зменшення негативного впливу на нього, попередження його погіршення і деградації, збереження культурно-історичної спадщини – тобто на те, що входить до поняття стійкого туризму.

Реалізація концепції стійкого розвитку стала пріоритетним напрямом туристичної політики Європейського Союзу з кінця ХХ століття. Туристична діяльність, як відомо, спричиняє різнобічний вплив на суспільство і навколишнє середовище. Цей вплив може бути позитивним і негативним, прямим і опосередкованим. Позитивний вплив проявляється у стимулюванні економіки, поповненні державного і місцевих бюджетів, сприянні розвитку інфраструктури - транспорту, зв'язку, комунального господарства тощо, створенні робочих місць і підвищенні рівня життя місцевого населення, наданні соціально значущих послуг, збереженні культурної спадщини, охороні пам'яток природи, історії, культури, створенні національних парків і заповідників, захисті рослинного і тваринного світу.

Опосередкований вплив туризму на соціальні параметри життя населення є не менш значущим, ніж прямий. Збільшення доходів громадян, у свою чергу, стає чинником прискореного розвитку сфери рекреації та туризму. Тому особливо актуальним є дослідження впливу туризму на соціальні показники як окремих територій, так і країн у цілому.

Разом з тим туристична діяльність сприяє посиленню антропогенного навантаження на природне і соціальне середовище, деградації природних ландшафтів через надмірне споживання ресурсів, забудові земель, забрудненню відходами природних об'єктів, що веде до погіршення якості ґрунту, повітря і води у водоймах та морях внаслідок зростання викидів шкідливих речовин, самовільного облаштування тимчасових місць відпочинку, самовільного розпалювання вогнищ, понівеченню історичних пам'яток вандалами тощо. Деякі види туристського відпочинку, такі як полювання, риболовля, збирання рослин, завдають шкоди живій природі і призводять до зменшення чисельності або навіть до повного зникнення на певних територіях деяких видів фауни та флори. Зростання чисельності відвідувачів і населення у туристських регіонах, будівництво нових туристичних об'єктів потребує залучення додаткових природних ресурсів, що, у свою чергу, збільшує навантаження на навколишнє середовище.

Міжнародна спільнота все більше стурбована:

- забрудненням навколишнього середовища, погіршенням естетики ландшафтів;
- проблемами утилізації відходів і побутового сміття;
- шкодою історичним і природним пам'яткам;
- загрозою для дикої природи, втратою біорізноманітності, а також надмірною комерціалізацією;
- поширенням таких негативних явищ, як злочинність, наркоманія, алкоголізм, проституція;
- зміною способу життя, звичаїв і традицій місцевих громад.

Експерти вважають, що при збереженні тенденції зростання туризму до 2050р. споживання енергії збільшиться на 154%, води – на 152%, викид твердих відходів – на 251%, викиди парникових газів – на 131%.

У зв'язку з цим перед міжнародною спільнотою взагалі, та ЄС зокрема, актуальним завданням є розробка нових моделей безпечного розвитку туризму в інтересах усього суспільства. У 2003 році Європейською Комісією було створено Комісію з питань стійкого туризму (КУТ), до складу якого увійшли члени міжнародних організацій і урядів країн ЄС, представники регіональних та місцевих влад, представники індустрії туризму, профспілок, екологічних та інших громадських організацій, а також дослідних та освітніх установ. До основних функцій цієї Комісії було віднесено розробку правил туристичної діяльності зацікавлених сторін, управлінням дестинаціями на місцях, визначення індикаторів стійкості туризму і систем моніторингу.

Комісія ЄС з питань стійкого туризму розробила Стратегію стійкого та конкурентного європейського туризму, яка була затверджена Європейською Комісією [4]. У ній проголошено у якості головної мети підвищення конкурентоспроможності європейського туризму шляхом забезпечення стійкості та доступності, визначено пріоритетні напрямки діяльності:

- спільне фінансування проектів з розвитку стійкого та конкурентного європейського туризму;
- розробка Європейської системи індикаторів туризму (ETIS) як інструмента управління дестинаціями, який допоможе їм здійснювати моніторинг,

- вимірювання, оцінку стану туристичної галузі та сприяти підвищенню її стабільності;
- підтримка кампанії з розробки транс'європейських і національних туристичних продуктів стійкого туризму.
  - Були визначені також пріоритетні завдання з реалізації Стратегії стійкого та конкурентного європейського туризму:
  - забезпечити збалансованість економічної, соціокультурної та екологічної складових стійкого розвитку, які можуть зміцнювати, посилювати одна одну і тим самим створювати ефект синергії за умови взаємодії усіх зацікавлених сторін;
  - посилювати роль туризму у досягненні економічного процвітання, соціальної справедливості та єдності, захисті довкілля та культур;
  - регулювати туристичні потоки згідно з рекомендаціями Всесвітньої туристичної організації у такій пропорції: один в'їзний турист на одного виїзного і на чотири внутрішніх туриста;
  - підвищувати доступність туризму для різних груп населення без дискримінації за статтю, расою, релігією або якою-небудь іншою ознакою;
  - розширяти асортимент тематичних туристичних продуктів, таких як транснаціональні маршрути, природний («зелений», екологічно чистий) туризм, оздоровчий, велосипедний та спортивний, гастрономічний та винний види туризму, самодіяльний та фольклорний види туризму тощо;
  - поліпшувати якість послуг для задоволення потреб людей у подорожах, дотримуватися прав та інтересів туристів;
  - сприяти збільшенню попиту на туристичні послуги як всередині ЄС, так і ззовні шляхом диверсифікації видів і розширення сезону туризму, збільшенню туристичних потоків у низьких та середніх сезонах для старших та молодших цільових груп;
  - забезпечити підвищення рівня життя місцевого населення шляхом отримання економічних вигод від туризму;
  - мінімізувати забруднення і деградацію навколишнього середовища, раціонально використовувати обмежені ресурси;
  - підтримувати і збільшувати культурне багатство та біорізноманіття шляхом здійснення внеску в їх пізнання і збереження тощо [7].

У цьому ж документі визначено принципи макроекономічного регулювання з метою досягнення стійкого розвитку туризму:

1. Комплексність (системність) - цілісний інтегрований підхід з врахуванням усіх можливих наслідків впливу туризму.

2. Стійкість - задоволення потреб нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби.

3. Обґрунтованість, забезпеченість ресурсами, узгодженість планів розвитку з параметрами зовнішнього і внутрішнього середовища.

4. Залучення до участі у прийнятті рішень та їх реалізації усіх зацікавлених сторін (стейкхолдерів) - держави, місцевих громад, підприємців, громадських організацій.

5. Відкритість – надання інформації про плани й очікувані результати їх реалізації, поширення позитивного практичного досвіду.

6. Постійний моніторинг і регулювання туристичної діяльності з метою зниження антропогенного навантаження на території.

7. Управління ризиками - попередження і мінімізація шкоди суспільству та навколишньому середовищу, відшкодування збитків у випадках завданої шкоди.

2. Реалізація політики з макроекономічного регулювання туризму у ЄС

Аналіз наведених вище документів ЄС дозволяє констатувати, що керівні органи співтовариства розглядають макроекономічне регулювання туризму як цілеспрямований вплив в інтересах суспільства у цілому на процеси формування і підтримки туристично-рекреаційного середовища, регулювання обсягів і напрямів туристичних потоків, створення туристичної інфраструктури, охорони рекреаційних ресурсів, організації відпочинку та оздоровлення населення, підготовки кваліфікованих кадрів для рекреаційно-туристичної діяльності.

Необхідність макроекономічного регулювання туризму обумовлена тим, що ринкове саморегулювання не здатне забезпечити баланс інтересів держави, місцевих громад, підприємців і працівників туристичної сфери, різних груп туристів стосовно економічної ефективності, соціальної результативності, збереження природи і культурної спадщини. Тому Стратегія розвитку туризму у ЄС передбачає розбудову механізму макроекономічного регулювання туризму на засадах як встановлення загальних правил функціонування, так і певну свободу господарської діяльності за умов взаємодії зацікавлених сторін [8].

Механізм макроекономічного регулювання туризму, як різновид механізму управління, являє собою систематизований набір (систему) елементів (органів, засобів і способів) для виконання певних управлінських дій. Система органів регулювання туризму в ЄС ґрунтується на притаманній європейській соціально-орієнтованій ринковій економіці моделі управління, заснованій на співробітництві державних і недержавних інституцій. Висловлення «державно-приватне партнерство» у наведених документах ЄС не застосовується, тому що запроектована модель управління виходить за його межі і передбачає також широку участь громадських організацій – профспілкових, культурних, екологічних, спортивних тощо.

Макроекономічне регулювання туризму в ЄС здійснюється перш за все за допомогою таких господарських важелів:

- гроші (цільові бюджетні асигнування, субсидії та дотації на розвиток туристичної інфраструктури, збереження навколишнього середовища, культурної та історичної спадщини);

– податкові пільги і преференції, кредити, підтримка соціального туризму, стимулювання туризму у період «низького сезону» шляхом різного роду знижок, пільг тощо.

Інвесторам надаються пільговий податковий режим і пільгові ставки амортизаційних відрахувань. У деяких країнах практикується звільнення від податку на прибуток у перші роки діяльності підприємств, а також зменшення податку на додану вартість. Надаються також митні пільги (аж до звільнення від сплати мит) під час ввезення обладнання для готелів і туристичних транспортних засобів. У деяких європейських країнах до 20% доходу від послуг, наданих іноземним туристам, звільняється від податку на прибуток.

Країни Європейського Союзу проводять політику, спрямовану на зрівняння ПДВ на туристичну і готельну діяльність, ставка якого варіюється від 6 до 25%. У Німеччині та Люксембурзі встановлений усереднений ПДВ розміром 15%, у Данії та Швеції найбільша ставка ПДВ - 25%. ПДВ на розміщення в Іспанії становить в середньому 7% і залежить від категорії готелю, на харчування (ресторанні послуги), оренду автомобілів - 16%. У Греції ПДВ на розміщення і харчування складає 8%, і урядом розроблена система знижок турфірмам, які здійснюють прийом у неsezонний період. У Франції ПДВ на туристичну діяльність у середньому становить 10%, в тому числі на послуги розміщення – 6%, на послуги харчування - 19%. У Австрії ПДВ на послуги розміщення та харчування встановлені на рівні 10%. Однак, згідно з Федеральним законом про туристський податок, всі туристські підприємства платять місцевий збір за проживання одного туриста (на території громади - громаді, а на курортах - у курортний фонд). Сума збору залежить від сезону, при цьому пацієнти лікувальних закладів, а також діти до 6 років, школярі та студенти звільняються від сплати збору.

Урядами країн ЄС також стимулюється будівництво нових туристичних об'єктів шляхом продажу землі за низькими цінами і здачі її в оренду на певний термін (на Кіпрі до 99 років) з можливістю подальшого продовження оренди на такий же термін. У деяких європейських країнах туристичним організаціям надаються пільгові тарифи на комунальні послуги.

З метою реалізації Стратегії стійкого та конкурентного європейського туризму була розроблена і прийнята до виконання низка програм спільного фінансування конкретних проєктів у рамках COSME (Europe's programme for the Competitiveness of Enterprises and Small and medium-sized enterprises - Європейська Програма підвищення конкурентоспроможності малих та середніх підприємств на період 2014 - 2020 років) із плановим бюджетом у розмірі 2,3 млрд. євро [9]. Серед цих програм слід відмітити такі:

Програма Європейського Союзу «Каліпсо» спрямована на полегшення подорожей у святкові дні для певних цільових груп (наприклад, для людей похилого віку), які представляють великий потенційний ринок.

«Перехрестя Європи» - щорічний захід, присвячений культурному туризму, висвітленню місць та маршрутів у Європі, пов'язаних із зустрічами різних культур.

«Європейські напрямки досконалості» (EDEN) сприяє розвитку традиційних і нових туристичних напрямків. Це передбачає проведення національних змагань для заходів з обміну передовим досвідом відповідно до тої чи іншої теми року.

«50 000 туристів» - програма співпраці країн Європейського Союзу і Південної Америки для сприяння подорожам у низькі сезони.

Щоб підкреслити якість європейського туризму та допомогти туристам порівнювати напрямки, Європейська Комісія запропонувала впровадити єдину європейську етикетку якості туризму на основі загальних європейських критеріїв [6].

Фінансові інструменти реалізації Стратегії стійкого та конкурентного європейського туризму представлені у вигляді єдиної системи спеціалізованих структурних фондів та Європейського інвестиційного банку, що є найбільшим джерелом інвестування в економічні та соціальні програми, у тому числі в індустрію туризму, в найменш розвинених європейських регіонах, до яких належить група країн Центральної та Східної Європи. За допомогою цих інституцій інвестиції спрямовуються на вирішення певних завдань у таких напрямках:

- зближення рівнів соціально-економічного розвитку країн-членів ЄС;
- реалізація попередньо визначених цільових програм і заходів у різних сферах (охорона довкілля, підготовка кадрів, дослідження ринків, підтримка об'єктів культурної спадщини).

До основних структурних фондів Європейського союзу, які беруть участь у макроекономічному регулюванні розвитку туризму, слід віднести такі:

Європейський соціальний фонд (European Social Fund), створений у 1958 р., фінансує проекти, спрямовані на боротьбу з безробіттям, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів, вирішення інших соціальних проблем. Цей фонд забезпечує фінансову допомогу малим і середнім підприємствам, у т.ч. туристичним, що сприяє підвищенню економічної активності і рівня зайнятості населення [10].

Фонд згуртування (The Cohesion Fund), створений у 2000р., його діяльність спрямована на фінансову допомогу країнам-членам ЄС, чий валовий національний дохід на одного мешканця становить менше 90% від середнього показника по ЄС, має на меті скоротити економічні та соціальні розбіжності, сприяти стійкому розвитку.

У період 2014-2020 років діяльність Фонду згуртування стосується Болгарії, Хорватії, Кіпру, Чехії, Естонії, Греції, Угорщини, Латвії, Литви, Мальти, Польщі, Португалії, Румунії, Словаччини та Словенії. Фонд згуртування виділяє в цілому 63,4 млрд. євро на діяльність за такими напрямками:

- транс'європейські транспортні мережі, зокрема пріоритетні проекти європейського значення, визначені ЄС. Фонд згуртування буде підтримувати інфраструктурні проекти у рамках програми «Підключення до Європи» (Connecting Europe);
- охорона навколишнього середовища: підтримка проектів, пов'язаних з енергетикою або транспортом, якщо вони поліпшують навколишнє середовище з точки зору енергоефективності, використання відновлюваної енергії, розвитку

залізничного транспорту, підтримки інтермодальності, зміцнення громадського транспорту тощо [11].

Європейський фонд регіонального розвитку (The European Regional Development Fund— ERDF) створений у 2000р., його діяльність спрямована на зміцнення економічної та соціальної єдності в Європейському Союзі шляхом виправлення дисбалансу між його регіонами. ERDF зосереджує свої інвестиції на кількох ключових пріоритетних напрямках:

- розвиток інфраструктури;
- підтримка малих та середніх підприємств;
- інновації та дослідження;
- інформаційні технології, захист навколишнього середовища, низько вуглецева економіка, запобігання ризикам.

ERDF підтримує програми, спрямовані на регіональний розвиток, економічні зміни, підвищення конкурентоспроможності та територіальне співробітництво в усьому ЄС [12].

Фонд солідарності Європейського Союзу (The European Union Solidarity Fund - EUSF) був створений для реагування на великі стихійні лиха та виражає європейську солідарність з регіонами, що потерпіли від стихійних лих у Європі. Фонд був створений як реакція на серйозні повені у Центральній Європі влітку 2002 року. Допомога Фонду була використана для 80 ситуацій, що охоплюють різні катастрофічні події, включаючи повені, лісові пожежі, землетруси, буревії та посухи у 24-х європейських країнах на суму понад 5 мільярдів євро [13].

Екологічна складова також знайшла належне відображення у Стратегії стійкого та конкурентного європейського туризму і реалізується за допомогою дії різних директив і добровільних ініціатив, зокрема: директива Європейської комісії з охорони вод; директива про якість води; директива щодо збереження природних середовищ існування фауни і флори тваринного і рослинного світу; директива про Стратегічну екологічну експертизу тощо. У доповнення до цих директив Європейської комісії та національного законодавства держави-члени ЄС підписали низку міжнародних угод природоохоронної спрямованості: Паризьку кліматичну угоду 2015 р., Угоду про збереження біологічного різноманіття та інші.

3. Оцінка соціально-економічної результативності макроекономічного регулювання туризму

Оцінка результативності макроекономічного регулювання туризму має важливе значення з теоретичної і практичної точок зору. Результативність є комплексною категорією, яка відображає міру реалізації цілей діяльності та включає такі показники:

- дієвість - ступінь досягнення поставлених цілей і завдань;
- ефективність - співвідношення результатів і витрат.

Таким чином, ефективність – це один з показників результативності. Розрізняють також економічну і соціальну результативність.

Всесвітня туристична організація, інші міжнародні та національні туристичні інституції приділяють велику увагу питанням оцінки результативності туристичної діяльності, що є необхідним для:

- визначення напрямів розвитку туризму;
- вдосконалення механізмів управління туристичною діяльністю;
- розробки бізнес-планів і програм розвитку туризму на певних територіях;
- ухвалення оптимальних рішень та зниження ризиків;
- запобігання негативним наслідкам туристичної діяльності;
- підвищення відповідальності за розвиток туризму та залучення до цього громадськості;
- вдосконалення моніторингу стану туристичних територій [14].

Для цього потрібна відповідна система індикаторів, які здатні не тільки характеризувати ситуацію, що склалася, але й попереджати про зміни (кількісні і якісні, сприятливі і несприятливі), а також стануть підставою для планування. Індикатори можуть відігравати роль певної міри напруженості, сигналів, що дають змогу реагувати на зміну ситуації, критеріїв оцінки ризиків.

Перші методики з використання індикаторів стійкого розвитку туристичної дестинації були розроблені під егідою Всесвітньої туристичної організації у 1996 р. і пройшли апробацію у Канаді, США, Мексиці, Нідерландах, Аргентині та інших країнах.

Європейська комісія розробила Європейську систему показників туризму - ЕСПТ (The European Tourism Indicator System- ETIS). Це інструмент управління, моніторингу та інформування на рівні туристичної дестинації. Вона розроблена як керований процес збору та аналізу даних з загальною метою оцінки впливу туризму на певні території [15].

ЕСПТ має 43 основних і 33 додаткових показників. 43 основні показники охоплюють основні аспекти моніторингу стійкого розвитку туризму та забезпечують основу для ефективного управління дестинаціями, також дозволяють здійснювати порівняння за часом і простором. Система показників досить гнучка: можна використовувати не усі показники, а тільки ті, що найбільше відповідають ситуації.

Основні показники розділені на чотири розділи:

Розділ А. Управління дестинацією - містить 3 показники:

- відсоток туристичних підприємств/установ у дестинації, які використовують добровільну сертифікацію / маркування для екологічного / якісного / стійкого розвитку та/або корпоративної соціальної відповідальності;
- відсоток туристів та одноденних відвідувачів, які у цілому задоволені своїм перебуванням у дестинації;
- відсоток відвідувачів, що повторно відвідували дестинацію протягом 5-ти років;

Розділ В. Економічне значення – містить 10 показників, у т. ч.:

- внесок туризму в економіку дестинації (% ВВП);
- кількість туристичних ночівель на місяць;
- частка зайнятих у туристичній сфері від загальної зайнятості населення (%);

– частка робочих місць у туристичній сфері, які є сезонними (%);

Розділ С. Соціальний та культурний вплив - містить 13 показників, у т. ч.:

- кількість туристів/відвідувачів на 100 жителів;
- кількість місць у комерційних засобах розміщення на 100 жителів;
- відсоток приміщень у комерційних засобах розміщення, доступних для людей з обмеженими можливостями;
- відсоток мешканців, які задоволені наслідками туризму для дестинації;
- частка подій, які відбуваються у дестинації і зосереджені на традиційній/місцевій культурі та спадщині (%);

Розділ D. Вплив на довкілля – містить 17 показників, у т. ч.:

- відсоток туристів та одноденних відвідувачів, які використовують різні види транспорту, щоб прибути до місця призначення;
- середня кількість викидів вуглецю, що спричиняють туристи та одноденні відвідувачі, які подорожують з дому до пункту призначення;
- відсоток туристичних підприємств, залучених до програм пом'якшення наслідків зміни клімату - таких як компенсація CO₂; системи енергозбереження тощо;
- кількість сміття на туристську ніч у порівнянні з кількістю сміття на людину (кг);
- відсоток підприємств туризму, що розділяють різні види відходів;
- відсоток стічних вод з дестинації, що очищується до середнього рівня перед скиданням;
- відсоток туристичних підприємств, які вживають заходів щодо зниження енергоспоживання;
- споживання енергії за одну туристську ночівлю у порівнянні із споживанням енергії на одну ночівлю резидента;
- відсоток місцевих туристичних підприємств, які активно підтримують захист, збереження та управління місцевим біорізноманіттям та ландшафтами.

Додаткові показники дозволяють доповнювати основну інформацію та адаптувати систему показників до конкретних потреб дестинацій будь якої категорії – доступність туризму, морські, прибережні, гірські, міські, сільські, острівні та інші території. Поточний список може бути доповнений додатковими показниками у майбутньому.

Розділ «Доступність туризму» містить 5 показників, у т. ч.:

- відсоток дестинацій, які мають оприлюднену туристичну стратегію/план дій із моніторингом, організацією контролю та оцінки;
- відсоток кожної категорії транспортних засобів у доступному пункті призначення, тобто громадському транспорті та автобусах приватного прокату, мікроавтобусів, таксі та мікроавтобусів.

Розділ «Морський та прибережний туризм» містить 8 показників, у т. ч.:

- кількість прибулих і вибулих пасажирів у порт за місяць;
- рівень забруднення морської води на 100 мл (фекальні коліформи, кампілобактер);
- відсоток пляжів, нагороджених «Блакитним прапором»;
- площа пляжів з піску;

– відсоток пляжів, доступних для усіх.

Розділ «Транснаціональні культурні маршрути» містить 20 показників, у т. ч.:

- чи є Ваша DESTИНАЦІЯ частиною культурного маршруту, затвердженого Радою Європи?
- чи відбуваються події, пов'язані з культурним туристичним маршрутом у Вашій DESTИНАЦІЇ?
- відсоток туристичних пропозицій у Вашій DESTИНАЦІЇ, які підкреслюють тему культурного маршруту?
- які переваги має громада від включення DESTИНАЦІЇ у культурний маршрут?
- чи бере участь місцева спільнота в акціях, організованих у рамках культурного маршруту?
- вплив культурного маршруту на туристичні пропозиції у DESTИНАЦІЇ [15].

Європейська система показників туризму представляє певний інтерес для науки і практики, хоча вона, на наш погляд, не є досконалою за такими ознаками:

- перевантажена показниками, багато з яких є малозначущими;
- деякі показники дублюють один одного;
- не визначено ступінь впливу (вага) показників;
  - відсутня методика визначення результуючих індексів по розділах і узагальнюючого індексу для здійснення порівнянь стану туристичної сфери у DESTИНАЦІЯХ.

Висновки і рекомендації

На підставі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. У Європейському Союзі напрацьовано значний позитивний досвід у сфері макроекономічного регулювання туризму. Сформований у ЄС механізм макроекономічного регулювання туризму ґрунтується на моделі управління, заснованої на співробітництві державних і недержавних інституцій, але виходить за межі моделі «державно-приватного партнерства», оскільки передбачає широку участь зацікавлених громадських організацій – профспілкових, культурних, екологічних, спортивних тощо. Таким чином, ця модель регулювання впритул підійшла до моделі соціального партнерства, хоча це визначення у наведених офіційних документах ЄС не використовується.

Досвід ЄС макроекономічного регулювання туризму є джерелом передових підходів і практик, може і повинен ефективно використовуватися в українській практиці з урахуванням її реалій. Впроваджувана Європейська система показників туризму являє певний інтерес, але є далекою від досконалості і не може впроваджуватися в Україні без ретельного доопрацювання.

2. В умовах відсутності в Україні центрального органу управління туризмом бажано активізувати як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях зусилля зацікавлених у розвитку туризму організацій – підприємницьких, наукових, профспілкових, природозахисних, культурно-просвітницьких тощо.

3. Запропонувати цим організаціям створити Координаційну Раду з розвитку туризму з метою розробки і впровадження стратегії конкурентоспроможного стійкого доступного туризму в Україні, головним завданням якої має стати збалансування пропорції туристичних потоків згідно з рекомендацією Всесвітньої туристичної організації: один в'їзний турист на одного виїзного і на чотири внутрішніх туристи.

Вважати пріоритетним напрямком розвиток соціального і самодіяльного туризму.

4. Координаційній Раді з розвитку туризму (у разі її створення) замовити на конкурсній основі розробку Системи показників стійкого туризму в Україні з виділенням гранту, кошти для якого мають надати зацікавлені туристичні організації.

5. Підтримати пропозицію Федерації профспілок України про включення у Генеральну Угоду про регулювання основних принципів і норм реалізації соціально-економічної політики і трудових відносин в Україні положення про передбачення у фінансових планах підприємств і організацій коштів на забезпечення оздоровчих, туристичних і спортивних заходів не менше ніж 0,3 % від фонду оплати праці.

Список використаних джерел

1. The European Union explained: Enterprise: A new industrial revolution - Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014, p. 1 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/353e8d0a-3b15-4737-99bb-b5f98c211b89/language-en/format-PDF/source-74946622>. Title from the screen. – Published: 2014-11-13. – Date of appeal: 17.06.2018.
2. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. Part one [Electronic resource]. – Mode of access: https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/eu_citizenship/consolidated-treaties_en.pdf. Title from the screen. – Date of appeal: 17.06.2018.
3. Договор между Королевством Нидерландов, Королевством Бельгии, Федеративной Республикой Германия, Французской Республикой и Великим Герцогством Люксембург о поэтапной отмене контроля на общих границах (Шенгенское соглашение от 14 июня 1985 года) с изм. и доп.
Convention implementing the Schengen Agreement of 14 June 1985 between the Governments of the States of the Benelux Economic Union, the Federal Republic of Germany and the French Republic on the gradual abolition of checks at their common

---

borders [Electronic resource]. – Mode of access: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=celex:42000A0922\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=celex:42000A0922(02)) Title from the screen. – Date of appeal: 18.06.2018.

4. Agenda for a sustainable and competitive European tourism: Communication from the Commission of the European Communities (Brussels, 19.10.2007) [Electronic resource]. – Mode of access: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52007DC0621>. Title from the screen. – Date of appeal: 17.06.2018.
5. Council Resolution of 21.05.2002 on the future of European tourism (2002/C 135/01), Council conclusions on the sustainability of European tourism (8194/05, 19.04.2005), European Parliament Resolution on new prospects and new challenges for sustainable European tourism (2004/2229 INI)
6. The European Union explained: Enterprise: A new industrial revolution - Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014, p. 1 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/353e8d0a-3b15-4737-99bb-b5f98c211b89/language-en/format-PDF/source-74946622>. Title from the screen. – Published: 2014-11-13. – Date of appeal: 17.06.2018.
7. Europe, the world's No 1 tourist destination – a new political framework for tourism in Europe : Communication from the Commission to the european parliament [Electronic resource]. – Mode of access: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52010DC0352> Title from the screen. – Date of appeal: 17.06.2018
8. Overview of EU Tourism Policy [Electronic resource]. – Mode of access: https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/policy-overview_en. Title from the screen. – Date of appeal: 17.06.2018
9. European Commission: Executive Agency for SMEs: COSME [Electronic resource]. – Mode of access: <https://ec.europa.eu/easme/en/cosme>. Title from the screen. – Date of appeal: 17.06.2018.

-
10. The European Union: European Social Fund [Electronic resource]. – Mode of access: <http://ec.europa.eu/esf/home.jsp>. Title from the screen. – Date of appeal: 17.06.2018.
  11. The European Union: Cohesion Fund [Electronic resource]. – Mode of access: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/cohesion-fund. Title from the screen. – Date of appeal: 17.06.2018.
  12. The European Union: European Regional Development Fund [Electronic resource]. – Mode of access: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/erdf. Title from the screen. – Date of appeal: 17.06.2018
  13. The European Union: European Union Solidarity Fund [Electronic resource]. – Mode of access: http://ec.europa.eu/regional_policy/index.cfm/en/funding/solidarity-fund. Title from the screen. – Date of appeal: 17.06.2018.
  14. Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations: a Guidebook. World Tourism Organization. - Madrid, Spain, 2004. - 516 p.
  15. The European Union: The European Tourism Indicator System :ETIS toolkit for sustainable destination management. - Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016, P. 10 [Electronic resource]. – Mode of access: http://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/sustainable/indicators/index_en.htm. Title from the screen. – Date of appeal: 17.06.2018.